

**בשבילי הזיכרון
החינוך הגופני בשואה
הזיכרון של פרדי הירש
ומפעלו בגטו טרזינשטאט
ובמחנה בירקנאו
כיתות ה' ו'**

עורכת: רננה ניידמן

במהלך השתלמות שעברתי כחלק מהשתלמות מוסדית בשבילי הזיכרון. למדנו כיצד מעבירים את נושא השואה לתלמידים דרך סיפורי גבורה.

כמורה לחינוך גופני, בחרתי בשני נושאים עיקריים על טהרת החינוך הגופני והספורט. שני הסיפורים מגיעים ממקום של עוצמה ולא ממקום של חולשה. הסיפור הינו על המחנך פרדי הירש. חומרי עזר תמצאו [כאן](#)

בסרטו של רוברטו בניני "החיים יפים" שיצא ב-1997 מצליח גיבור הסרט, גוידו אורפיצה, לשמור על שפיות בגטו תוך שהוא "מייצר" לו ולבנו מציאות אחרת לפיה בכלל מדובר במשחק ילדים. עבור פרדי הירש הי"ד, החיים אמנם לא היו סרט, אבל תרומתו לילדי גטו טרזיינשטאט ובירקנאו לשם נשלחו ב-1943. האמונה שהחדיר בהם דרך הספורט העניקה הרבה רגעים של אושר רגעי. הירש האמין כי גם בתנאים הקשים ביותר יש לשמור על צלם אנוש, הוא עשה זאת דרך אימוני הספורט והחינוך הגופני ושמירה על היגיינה.

תפיסת עולמו הייתה שלמען תקומת העם היהודי יש לחשל את הגוף ולחזק אותו.

הירש הגיע לבירקנאו כדמות של מחנך ונערץ. הגרמנים ניסו להראות לנציגי הצלב האדום תמונה של חיים נורמליים והיו זקוקים לאנשים כמו פרדי הירש. פרדי מצידו ניצל את המעמד כדי לדאוג לרווחתם הצעירים במוצרי מזון איכותיים יותר ובאביזרי ספורט.

הנאצים עודדו את הפעילות - הירש ניצל את המצב לטובת הילדים

הביצוע בפועל של הפעילויות התבטא בתרגילי התעמלות ובמשחקי כדור. הוא הפך את משטחי החומות למגרשי משחקים ויצר את צריף 31, צריף מגורים לבני נוער שבדיעבד הצליח להציל לא מעט יהודים. תחילה הותר להירש לשלב בפעילותו ילדים עד גיל 14 בלבד, אולם בהמשך הצליח לכופף גם את החוקים הללו.

לאורך המחקר שלי על פרדי הירש נתקלתי באמירה. **'כולם מכירים את יאנוש קורצ'ק, למה אף אחד לא שמע על פרדי הירש'.**

כאשת חינוך הרגשתי מחוייבות ללמד על מפעלו של המחנך פרדי הירש, להעצים את הדרך שבה הוא בחר לסייע לילדים לשרוד את השואה, באמצעות חינוך לאהבת הספורט ולגרום להם להרגיש בעלי ערך וכבוד עצמי.

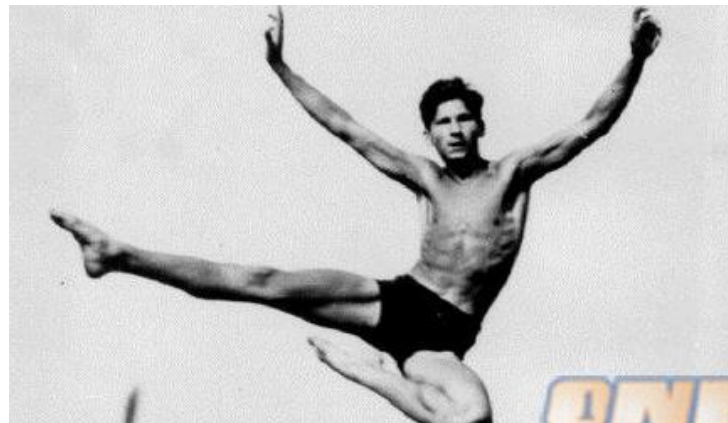
מערך שיעור המחנך פרדי הירש בגטו טרזיינשטאט

המטרות: 1. התלמידים יכירו את המחנך פרדי הירש ופועלו בגטו טרזיינשטאט.

2. התלמידים יכירו את החשיבות של עיסוק בספורט גם בגטו.

פתיחה:

* מראה את התמונות של המתעמלים ושאלת את התלמידים מה הם רואים.

חלק עיקרי:

שואלת את התלמידים איפה זה צולם?

האם נראה לכם שדבר כזה יכול להיות מצולם בגטו?

פרדי הירש. מי יודע מי הדמות הזו?

מחלקת דפיי עבודה. קוראת עם התלמידים את הקטע קריאה.

מסבירה לילדים מה זה "גטו לדוגמא"

בתקופת מלחמת העולם השנייה והשואה נפוצו לא מעט סיפורים על השילוב בין ספורט ליהודים בתקופת המחנות והגטאות, חלקם מוכרים יותר וחלקם פחות. זהו סיפורו של פרדי הירש, ספורטאי ומחנך שבימים האחרונים בתוך גטו טרזיינשטאט, ניסה להפיך רוח בחייהם של נערי וילדי הגטו באמצעות פעילות ספורטיבית.

פרדי הירש יליד אאכן, גרמניה, נולד בשנת 1916, בהיותו בן 20 הגיע לפראג, השתלב בתנועת "מכבי הצעיר", עסק בחינוך גופני והקים מרכז ספורט לנוער היהודי. הוא התמקד בפעילות גופנית ובשמירה על בריאות החניכים.

במרס 1939 פלשה גרמניה לצ'כוסלובקיה, הוריו בחרו לברוח להונגריה. אך הירש בחר להישאר בצ'כיה ולהמשיך במפעלו. בנוסף החליט הירש להקים בפראג מרכז ספורט לנוער, בו רוכזו כל פעילויות הנוער היהודי בעיר. הנערים שהיו תחת חסותו התאמנו בתרגילי ספורט שונים ובמקצועות הספורט והירש, דרך הספורט, עזר לנערים להיות גאים ביהדותם ולא לחוש מושפלים.

באוקטובר 1941 הוקם גטו טרזיינשטאט, בו רוכזו יהודי צ'כיה. גם שם הירש שמר על רוח הספורטאי ולמרות התנאים הקשים, דגל בחינוך הילדים לשמירה על ניקיון ולפעילות גופנית. אמונתו הייתה כי גם בתנאים הקשים ביותר יש לשמור על צלם אנוש. הוא עשה הכל כדי לשפר את חייהם של ילדי הגטו. הוא התעקש שהילדים יתאמנו וישחקו בכל יום בגטו, כי ראה בפעילות ספורטיבית את הדרך היחידה להישרדותם. ביולי 1942 בנה הירש בגטו, תוך שהוא עומד מול שלטונות הגטו הגרמנים ובאופן בלתי יאומן מצליח לשכנעם, מגרש אימונים ומשחקים עבור ילדי ונערי הגטו שהתאמנו שם ושמרו על אורך חיים ספורטיבי וגופני באופן יחסי למצב התנאים הנוראי שהתחולל בגטו. פעילויות הספורט בגטו נודעו למרחקים והגרמנים הניחו להירש להמשיך בפעילות כאשר ניסו להציג את גטו טרזיינשטאט כ"גטו לדוגמא". בקיץ 1943 הוקם מחוץ לטרזיינשטאט מחנה צריפים, אליו שולחו 1,200 מילדי גטו ביאליסטוק בדרכם לאושוויץ. על אנשי הגטו נאסרה הגישה למחנה זה. מצב הילדים במחנה עורר את דאגתו של הירש, והוא החליט להיכנס למקום על אף האיסור. לאחר כניסתו הוא נתפס ונאסר לחודש. בספטמבר 1943, לאחר שריצה את מאסרו, גורש לאושוויץ.

בית ילדים בגטו. טרזיינשטאט, צ'כוסלובקיה

גטו טרזיינשטאט (טרזין) במראה כללי (באדיבות ארכיון בית לוחמי הגטאות)

עליכם לענות על השאלות הבאות:

1. מדוע היה חשוב לפרדי הירש לשמור על אורך חיים ספורטיבי בגטו?

2. כיצד הצליח לשמור על הילדים פעילים בגטו?

3. למה לדעתכם הוצג גטו טרזיינשטאט לגטו ל"דוגמא"?

4. מה הייתה התרומה של הירש להצגתו של גטו טרזיינשטאט לגטו ל"דוגמא"?

5. דיון כיתתי על הדילמות הבאות:

דמיינו כי אתם עומדים בתוך נעליו של פרדי הירש, בתקופת מלחמת העולם השנייה. נסו לברר איך הייתם

אתם נוהגים באותן הדילמות בהן היה הירש:

בחירת פרדי הירש	דילמה
נשאר בגרמניה מתוך רצון להגיע לארץ ישראל.	משפחתו היגרה לבולגריה בתחילת שלטון הנאצים- האם להגר איתם או להישאר בגרמניה לבד?
ארגן פעילויות ספורט תחרותיות, משחקים אימונים כאשר הוא מפיץ את ערכי הקהילתיות היהודית-הציונית, האחריות ההדדית ובריאות גוף-ונפש	התפתחות עצמית (התפתחות אישית במקצוע שלי), אל מול עשייה קהילתית הקדשת הזמן לתנועה יהודית ציונית ולארגון תחרויות ספורט.
ניצל לטובה את עוצמתו ותפקידו ולאחר שעות העבודה עסק בפעילות חינוכית. התעקש שילדים יתאמנו ויפעלו כל יום בגטו, כי ראה בפעילות זו את הדרך היחידה להישרדותם	הירש מונה למנהל מחלקת הבניינים של הגטו- האם לנצל את המעמד לטובתו האישית על מנת לשרוד (ואולי במעמד חזק יותר להשיג דברים נוספים לטובת הילדים שאיתם עבד או לנצל את מעמדו לטובת הקהילה?)
הירש דאג לשלומם ורצה ליצור קשר עם המחנכים של הקבוצה. הוא ניסה להיכנס למחנה הצריפים למרות שהיה האיסור. כתוצאה מכך שהה במאסר ונשלח לאושוויץ.	הגעת משלוח של 1200 ילדים מגטו ביאליסטוק שהיו בדרכם לאושוויץ, איסור התקרבות אליהם. האם לנסות ליצור קשר כן או לא?

מערך שיעור המחנך פרדי הירש במחנה בירקנאו.

1. התלמידים יכירו את המחנך פרדי הירש ופועלו במחנה בירקנאו.
2. התלמידים יכירו את החשיבות של עיסוק בספורט גם במחנה.

פתיחה:

סרט על פרדי הירש במחנה אושוויץ בירקנאו

חלק עיקרי:

דיון על הקשר בין גוף פעיל לנפש בריאה.

חלוקת דפי עבודה. קוראת עם התלמידים את הקטע קריאה

פעילותו של פרדי הירש במחנה אושוויץ בירקנאו.

בהגיעם לאושוויץ רוכזו מגורשי טרזיינשטאט במחנה מיוחד B2b - מחנה המשפחות. הם לא עברו את "תהליך הקבלה" הרגיל של אסירים באושוויץ וניתנו להם בגדים אזרחיים. עם הגיעו למחנה התמסר הירש לעבודה עם ילדים, ולבקשתו הוקצה עבורם צריף מיוחד - צריף 31. בתחילה שימש כקאפו ולאחר מכן כ"זקן בלוק". הירש ניהל את כל הפעילות בצריף, ולמרות הגבלת גיל הילדים ל-14, הצליח להכניס לצריף גם ילדים גדולים יותר. הוא אף בחר את אנשי הצוות החינוכי של הילדים מתוך אלו שהתקשו בעבודתם במחנה. בצריף שהו כ-500 ילדים. הירש ראה לעצמו מטרה לדאוג לשלומם ולבריאותם של הילדים. הפעילות בצריף נעשתה בקבוצות גיל קטנות מהבוקר עד הלילה. גם כאן עודד הירש פעילות ספורטיבית והקפיד על היגיינת הילדים. בצריף צוינו החגים ונערכה פעילות אמנותית עשירה, שבכללה העלו הילדים הצגות תיאטרון. הגרמנים נענו לבקשת הירש לערוך את מפקדי הילדים בתוך הצריף בשונה מהמפקד הכללי שנערך בחצר המחנה. מדי פעם הצליח הירש להשיג עבורם מזון משופר כגון חלב וביצים.

סדר היום בבלוק הילדים

הילדים היו מגיעים לבלוק 31 בשעה מוקדמת בבוקר, ולשם הביאו את ארוחת הבוקר שלהם. את הסירים והארגזים עם המזון הביאו הילדים עצמם אל הבלוק. הם יצאו לרחצה ולהתעמלות בוקר בלוויית המדריכים ולאחר מכן קיבלו את ארוחתם הראשונה. לאחר מכן התחלקו לקבוצותיהם וכל קבוצה, יחד עם המורה או המדריך התרכזה במדור שהוקצה לה לשלוש שעות של לימודים. אחר הצהריים נערכו פעילויות ספורט ומשחקים במשך כשלוש שעות נוספות, עד המיפקד. לאחר המיפקד וארוחת הערב הורשו הילדים לבקר את הוריהם, ולמעשה חזרו למשפחות ונשארו ללון שם. המשמעת לסדר היום בבלוק הילדים לא הייתה כה נוקשה כמו בבתי הילדים בגטו טרזיינשטאט. ילדים שהעדיפו להימצא עם הוריהם יותר זמן, גם על חשבון הפעילויות, היו רשאים לעשות כן.

מה לומדים ילדים בבירקנאו?

פרדי הירש ומחנכים ומדריכים אחרים לימדו את הילדים בבלוק 31 ללא ספרים ומחברות. הנכסים היקרים ביותר שעמדו לרשותם היו הזיכרון, הדמיון והכישרון להפיק ספורים והרצאות, חידונים ושעשועים. כל מדריך השתדל להעשיר את הילדים מתוך ידיעותיו המיוחדות. אבי פישר, שהתעניין בהיסטוריה ובאסטרונומיה, בחר לתאר בפני הילדים תופעות מרתקות מעולם האסטרונומיה והחלל החיצון. הוא סיפר להם סיפורים על ארצות רחוקות בצד סיפורים מן ההיסטוריה.

הילדים אהבו מאד לשמוע תיאורים על אודות החיים במחנות הקיץ בחופשות, בתקופה שלפני המלחמה. המבוגרים בהם יכלו להיזכר בחוויות שעוד הספיקו לטעום לפני המלחמה, והצעירים זכו לרגעים של חלום בהקיץ על חיים שאולי עוד יזכו לראותם מתגשמים.

לעתים קרובות היו המדריכים מתחלפים ביניהם. החלפה זו כונתה בשם "החלפת ספרים בספריה", דהיינו כל מדריך שימש כספר חי, והילדים "החליפו ספרים" מדי פעם. כך ניתן היה לגוון לילדים את אוצר הסיפורים והתיאורים. בימים קבועים בשבוע, שני ורביעי, נערכו בבלוק הצגות. היה זה מנהג שהחל בתקופתו של פרדי הירש ונמשך גם אחר-כך. לרגל האירוע הכינה אם הבית, מרים אדלשטיין, פירוורי עוגות שנאספו מחבילות שהגיעו ולא חולקו. היו הצגות שנערכו כתחרות, והמנצחים זכו בפרסים. גם פעילות זו, כמו רבות אחרות, הייתה בעלת אופי של משחק. הצגת "שלגיה ושבעת הגמדים" הייתה אחת הפעילויות הללו.

1. מדוע לדעתך היה חשוב לפרדי הירש לשמור על אורח חיים ספורטיבי במחנה?

2. כיצד הצליח לשמור על הילדים פעילים במחנה?

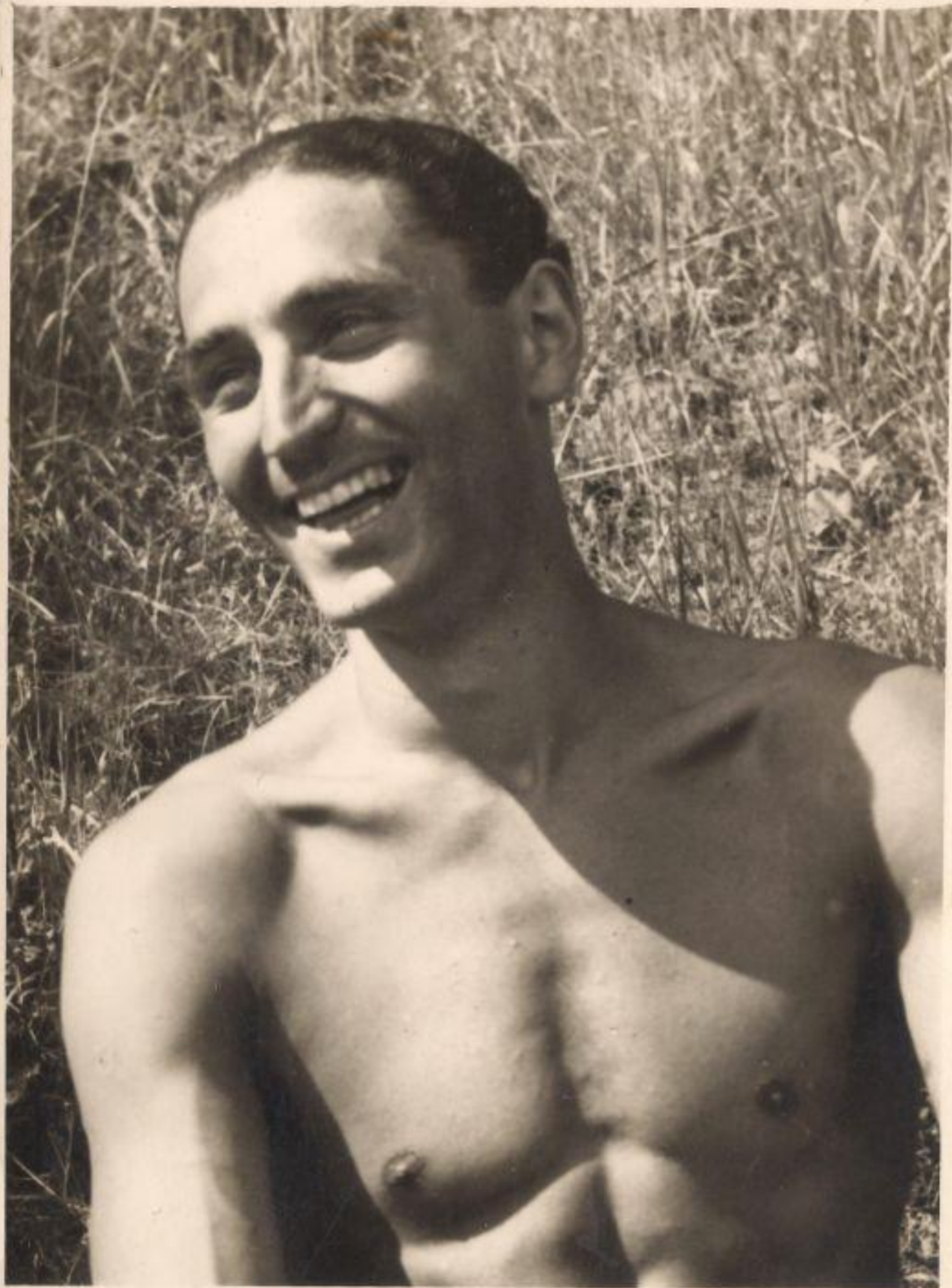
3. למה חשוב היה לפרדי הירש לשמור על שיגרת לימודים?

4. אילו אמצעים היו למדריכים ללימוד הילדים בצריף 31?

5. דיון כיתתי על הדילמות הבאות:

דמיינו כי אתם עומדים בתוך נעליו של פרדי הירש, בתקופת מלחמת העולם השנייה. נסו לברר איך הייתם אתם נוהגים באותן הדילמות בהן היה הירש.

נספחים תמונות ועזרים

1/9

